

MUTLU YAŞAM ÜZERİNE

Kategori: Etik ve Felsefe

Yazar Hakkında Bilgi

Lucius Annaeus Seneca (MÖ 4 - MS 65), Roma İmparatorluğu döneminde yaşamış önde gelen Stoacı filozof, devlet adamı ve trajedi yazarıdır. İmparator Nero'nun hocalığını yapmış, çalkantılı siyasi yaşamının ardından gözden düşmüştür.

Felsefi birikimini aktardığı *Ahlaki Mektuplar* ve *Yaşamının Kısalığı Üzerine* gibi eserleriyle tanınmıştır. Bilgelik, içsel huzur, zamanın değeri ve erdem konularını işlemiştir.

Nero'nun emriyle intihara zorlanarak trajik bir şekilde yaşamını yitirmiştir. Kaleme aldığı eserler Stoacı felsefenin günümüze kalan en temel kılavuzları arasına girmiştir.

Kitabın Konusu ve Ana Fikri

Kitabın Konusu

Lucius Annaeus Seneca'nın kaleme aldığı *Mutlu Yaşam Üzerine*, insanın nihai hedefi olan mutluluğun doğasını ve toplumun haz odaklı yaşam anlayışlarıyla Stoacı erdem öğretisi arasındaki çatışmayı inceler.

Eser ayrıca dışsal servetin ve makamın mutluluk üzerindeki etkisini sorgularken, yazarın serveti üzerinden kendisine yöneltilen eleştirilere karşı felsefi savunmasını konu alır.

Kitabın Ana Fikri

Gerçek mutluluk dışsal zenginliklerden veya bedensel hazzardan bağımsız olarak yalnızca doğaya uygun, akıl ve erdemle donatılmış bir yaşam sürülmesiyle mümkündür.

Bilge insan dışsal servete sahip olsa bile ona bağlanmayıp erdemli duruşunu korur; çünkü ruhsal bağımsızlık ve içsel tutarlılık hakiki mutluluğun tek teminatıdır.

Giriş

Mutlu Yaşam Üzerine, Antik Roma Stoacılığının en çarpıcı ve pratik metinlerinden biri olarak, modern insanın haz, statü ve dışsal başarı bağımlılığına karşı bir uyarı niteliği taşımaktadır. Seneca bu eserinde, hazzı hayatın mutlak amacı yapan anlayışları eleştirirken; servetin, sağlığın ve konforun bilge bir insan için yalnızca "kullanışlı birer araç" olabileceğini derinlemesine irdeler. Erdemi her şeyin üzerinde tutan, içsel özgürlüğü ve sükuneti savunan bu eser, günümüz karmaşasında gerçek huzuru arayan zihinler için bir felsefi pusula niteliğindedir.

Bu kısa girişten sonra kitabın özetine geçebiliriz.

I

Seneca, kardeşi Gallio'ya seslenerek herkesin mutlu yaşamak istediğini, fakat yaşamı mutlu kılan şeyi çok az kişinin görebildiğini söyler. Hedef yanlış belirlenirse ona doğru hızlı ilerlemek, kişiyi yalnızca daha uzağa götürür. Bu nedenle önce amaç, sonra o amaca giden yol açıklığa kavuşturulmalıdır. Kalabalığın izlediği yol güvenilir değildir; bu yüzden kendimizi kalabalıklardan kurtarmalıyız.

II

Mutluluk konusunda insanların sayısına bakarak karar vermek yanlıştır; en kötünün kanıtı kalabalıklar tarafından tercih edilmiş olmasıdır. Seneca, doğruyu yanlıştan ayırmak için ruhun kendi yargısına başvurmasını ister. Kendi içine dürüstçe bakan kişi, uğruna çabaladığı servet, şöhret ve güç gibi şeylerin değersizliğini görebilir. İnsan başkalarıyla yakınlık kurarken kendisine yabancı kalmışsa gerçek iyiliğe henüz yaklaşmamıştır.

III

Aranması gereken şey dışı parlak, içi boş bir iyilik görüntüsü değil, kendi yapısı içinde sağlam ve doğru olandır. Seneca Stoacı geleneğe bağlı olsa da herhangi bir ustanın sözünün sorgusuz tekrarlamayacağını belirtir. Stoacıların ortak ilkesi şudur: Bilgelik, nesnelerin doğasına uyum sağlamaktır. O halde kendi doğasıyla uyumlu olan ve başka hiçbir yolla elde edilemeyen yaşam mutludur. Mutlu insan sağlıklı, cesur, dinç, koşullara uyum sağlayabilen ve talihin armağanlarını kullanırken onların kölesi olmayan bir zihne sahiptir.

IV

"En yüce iyi" farklı sözlerle tanımlanabilir, fakat özü değişmez. Bu iyi; talihin sunduklarını küçümseyen, yalnızca erdemden mutluluk duyan, insanlara karşı nazik davranırken içsel olarak yenilmeyen bir zihindir. Ahlaki doğruluk dışında gerçek iyi, ahlaksızlık dışında gerçek kötü yoktur. Dışsal şeyler gelip gider; bunlar insanın temel mutluluğunu artırıp azaltamaz. Böyle bir yaşamın özgürlüğü, korku ve tutkuların buyruğundan çıkmasında yatar.

V

Korkudan ve kederden uzak olmak tek başına mutluluk değildir; taşlar ve hayvanlar da korku ve kederden uzaktır, ancak bahtiyar olmayı kavrayamazlar. İnsana özgü mutluluk doğru ve kararlı bir yargıya dayanır. Sağlam zihin yalnız büyük kötülüklerden kaçınmakla kalmaz, küçük sapmalardan da kaçınır ve talihin saldırıları karşısında duruşunu korur. Bedensel hazların sürekli uyarılması, zihnini ihmal etmeyen bir insan için arzu edilecek bir hayat değildir.

VI

Epicurus'a atfedilen haz anlayışını eleştiren Seneca, geçmiş hazzı anmak ve gelecekteki hazzı beklemekle yaşayan zihnin zavallı görüneceğini savunur. Zararlı şeyleri iyi sanmak deliliktir. Mutlu insanın ölçütü, yargısının doğruluğudur. Başına gelen şeylerden memnun olan, kendi koşullarına uyum sağlayan ve her durumda aklın rehberliğini kullanan kişi mutludur.

VII

Epicurusçu görüş haz ve erdemi kardeş olarak görür. Seneca, hazzı erdemle ayrılmaz sayan bu Epicurusçu görüşü eleştirir. Ona göre haz hem ahlaksız davranışlarda bulunabilir hem de erdemli eylemler acı ve güçlük gerektirebilir; bu yüzden ikisi özdeş değildir. Erdem yüce, soylu, yenilmez ve tükenmezken haz geçici, bayağı ve zayıf bir şeydir. Başladığı anda sonuna ilerleyen bir şeyi, değişmez ve kalıcı olan en yüce iynin yerine koymak mümkün değildir.

VIII

Haz, iyi ve kötü insanların yaşamında bulunabildiği için iyi hayatın önderi olamaz; en fazla erdeme eşlik eden bir yoldaş olabilir. Asıl kılavuz doğadır ve akıl, bedensel ihtiyaçları bu ölçüye göre değerlendirir. Sağlık, servet ve rahatlık zihne hizmet etmeli, onu yönetmemelidir. Duyulardan bilgi alan zihin yeniden kendisine dönmeli, hem duyuların hem de kendi kararlarının efendisi olmalıdır. En yüce iyi, ruhun kendi içindeki uyumdur.

IX

Erdemin haz vermesi, onun haz uğruna seçildiği anlamına gelmez. Bir tarlada ekinle birlikte çiçeklerin de çıkması gibi haz, erdemli eylemin yan ürünüdür. Erdemi haz için kabul etmeyiz; ama onu kabul edersek bize keyif verir. Erdemin kendisinden daha değerli başka bir şey yoktur. Seneca için en yüce iyi; yılmaz zihnin sertliği, özgürlüğü, uyumu ve güzelliğidir; bedensel doyumun büyüklüğü değildir.

X

Epicurcular bir insanın ahlaklı yaşamadıkça tatlı bir yaşam süremeyeceğini ve erdem olmadan gerçek hazzı yaşayamayacağını söyler. Seneca ise zihnin kibir, kendini beğenmişlik, gösteriş ve başkalarını küçümseme gibi zararlı şeylerden de zevk alabildiğini hatırlatır. Erdem zihnin bu oyununu dağıtır; hazları önceden değerlendirir, onlara sınır koyar ve izin verdiklerini bile zorunlu ihtiyaç olarak görmez. Bu nedenle haz erdemle aynı değerde

kabul edilemez. Haz peşindeki kişi ona hizmet ederken bilge, gerektiğinde hazdan yararlanır ama onun adına yaşamaz.

XI

Hazzın egemen olduğu birine Bilge denemez. Hazzın buyruğundaki biri ölüm, acı, savaş ve yoksunluk karşısında nasıl direnebilir? Eğer haz iyi olabilmek için bir erdemin koruyuculuğuna ihtiyaç duyuyorsa nasıl en yüksek iyi olabilir? Her duyusunu lüksle doyuran kişiler haz içindedir; fakat keyif aldıkları şey iyi olmadığı için bu haz onları iyi yapmaz. Haz ile ahlaki değer arasındaki zorunlu bir bağ yoktur.

XII

Tutarsız ve sağlıksız bir zihin de büyük hazlar duyabilir. Ancak öte yandan bilge insanın hazları sakin, ölçülü, neredeyse cansız ve bastırılmış olup, ihtiyaç duyulmadıkları için pek fark edilmezler ve kendiliklerinden geldiklerinde de fazla itibar görmedikleri için bunları deneyimleyenler tarafından sevinçle karşılanmazlar. Çünkü ciddi meselelere eğlence ve şakalaşma nasıl karışırsa, hazlar da yaşama ancak ara sıra karışabilir.

Erdem ile hazzı aynı düzleme koymak, aşırılık içindeki insanların kusurlarına felsefi bir ad vermesine yol açar. Epicurus'un öğretisini kalkan yapanlar, ölçülü hazzı değil, zaten arzuladıkları taşkınlığı savunur ve sonunda yaptıklarından utanma yetilerini de kaybeder.

XIII

Seneca burada Epicurus'a yöneltile kaba suçlamaları doğru bulmadığını ifade eder: Epicurus'un öğretisi aslında ölçülü, ciddi ve doğaya boyun eğen bir haz anlayışı taşır. Sorun, öğretinin yüzeysel biçimde dinlenmesi ve "haz" kelimesinin sınırsız arzulara mazeret yapılmasıdır. Doğal ihtiyaçla taşkın istek birbirinden ayrılmadığında, doyurulan arzu küçülmek yerine büyür. Güvenli olan, erdemin önden gitmesi ve hazzın gölge gibi onu izlemesidir.

XIV

Haz yönetici yapıldığında insan hem erdemini hem de hazzını yitirir; haz yoksa acı çeker, fazlaysa onun altında ezilir. Kişi hazları satın aldığını sanırken özgürlüğünü onlara satar. Erdem önder olduğunda ise haz bütünüyle reddedilmez, ölçülüdür. Akıllı olan varlık için akıldan daha iyi bir yönetici düşünülemez. En yüce olan erdemi daha aşağıdaki bir duyumun hizmetine vermek, ruhun değerler sırasını tersine çevirmektir.

XV

Seneca erdem ile hazzın birleşerek en yüce iyiyi oluşturamayacağını söyler; çünkü bütünün sağlamlığı, zayıf ve değişken bir parçaya bağlanamaz. Erdemden doğan dinginlik ve sevinç değerlidir, fakat erdemi tamamlayan zorunlu parçalar değildir. Mutluluğu hazla birleştiren kişi yeniden talihe bağımlı hâle gelir; kaygı, kuşku ve korku da bunun ardından gelir. Erdem ise acı ve kayıp karşısında doğanın düzenine isteyerek uymayı, sürüklenmek yerine kaderle bilinçli biçimde yürümeyi öğretir.

XVI

Gerçek bahtiyarlık erdeme dayanır. Erdem, insanı yalnızca ahlaki seçimlerin iyi ya da kötü olduğuna; zenginlik, sağlık ve benzeri dışsal durumların bu bakımdan belirleyici olmadığına ikna eder. Kusursuz erdem, insanı zorlamalardan ve içsel yoksunluktan kurtararak tanrısal bir özgürlüğe yaklaştırır. Yine de bilgeliğe doğru ilerleyen fakat henüz tamamlanmamış insan dış koşulların desteğine ihtiyaç duyabilir; zinciri gevşemiştir ama bütünüyle çözülmemiştir.

XVII

Seneca, eserinin bu bölümünde filozofların söyledikleri gibi yaşamadıkları yönündeki eleştirileri cevaplar. Kendisinin bilge olduğunu ileri sürmez; amacı her gün kusurlarını biraz azaltmak ve dünkünden daha iyi olmaktır. Felsefi ideal ile kişinin mevcut düzeyi arasındaki fark, idealin geçersizliğini göstermez. Hastalığını tümünden iyileştiremeyen birinin ağrısını azaltması gibi, ilerleyen insan da kusurlarını hemen yok edemese bile onları tanır, eleştirir ve etkilerini hafifletmeye çalışır.

XVIII

Platon, Epikür ve Zenon da kendi hayatları yerine nasıl yaşanması gerektiğini anlatmışlardır. Seneca da bu büyük filozoflara benzer şekilde kendi kişiliğini övmemiş; ulaşmaya çalıştığı erdemleri öne çıkarmıştır. İnsan kusurlarıyla, özellikle kendi kusurlarıyla mücadele ederken de doğru hedefi savunabilir. Kötü niyetli eleştiri bu çabayı değersizleştirmez. Erdem yolunda sürünerek ilerlemek bile hiç yola çıkmamaktan iyidir.

XIX

Epikürsüçü Diodorus'un kendi yaşamına son vermesi, dışarıdan bakanların kolayca hüküm verebileceği bir olay değildir. Seneca, onun dinginlikle yaşadığını ve yaşamını tamamladığını düşündüğünü aktarır. İnsanlar başkalarının erdemini kendi kusurlarına yönelmiş bir suçlama gibi algıladıkları için seçkin kişileri küçültmek ister. Oysa erdem peşindeki birinin açgözlü ya da hırslı olduğu ileri sürülse bile, erdemi hiç önemsemeyen eleştirmenin bundan ahlaki üstünlük çıkarması mümkün değildir.

XX

Filozofların sözleriyle eylemleri tam örtüşmese bile, yararlı düşünceler ve büyük hedefler övgüye değerdir. Zirveye varamayan ama sarp yola çıkan kişiye saygı gösterilmelidir. Seneca, ideal insanın ölümle eğlenceye aynı sakinlikle bakacağını; zenginlik ve yoksulluk karşısında değişmeyeceğini; bütün insanların yararı için yaşayıp iyiliği gösteriş için değil vicdanıyla yapacağını anlatır. Dostluk, cömertlik, ölçülülük ve evrensel yurttaşlık bu tasvirin toplumsal yönünü oluşturur.

XXI

Filozofun servet, sağlık, uzun ömür ve yurt gibi şeyleri küçümsemesi, onlardan kaçması gerektiği anlamına gelmez. Asıl mesele bunlara endişeyle bağlanmamaktır. Bilge, zenginliğini talihin geçici emaneti olarak görür; geri istendiğinde şikâyet etmeden bırakabilir. Seneca, eski sadelik çağını öven Cato'nun yine de büyük servete sahip olduğunu hatırlatır.

Zenginlik sevilecek bir iyi değil, erdemin kullanabileceği ve evinde ağırlayabileceği bir araçtır.

XXII

Bilge, gücünü yalnız yoksullukta değil, zenginlik içinde de gösterebilir. Yoksulluk daha çok dayanıklılığı sınarken zenginlik ölçülülük, cömertlik, düzenlilik ve dikkat için geniş bir alan açar. Sağlık ve servet gerçek iyiler sayılmasa da “tercih edilebilir” dışsal şeylerdir. Bilge bunların varlığından yararlanır, yokluklarında ise özünü yitirmez. Zenginlik bilgenin elinden gittiğinde yalnız zenginliğin kendisi gider; budalanın elinden gittiğinde ise efendisini kaybetmiş gibi bütün kişiliği ker.

XXIII

Felsefe yoksulluğu zorunlu kılmaz; önemli olan servetin temiz yollardan edinilmesi ve doğru kullanılmasıdır. Bilge alınmış, kan dökülerek ya da başkasına zarar verilerek kazanılmış parayı kabul etmez. Meşru zenginliğini ne gösterişle sergiler ne de korkuyla saklar. Onu kendisine ve başkalarına yk olmayacak biçimde taşır. Bağış yaparken de rastgele savurmaz; kime, ne için ve ne ölçüde vereceğini düşünür, cömertliği akılla yönetir.

XXIV

Bağış yapmak sanıldığı kadar kolay değildir; iyiliğin yararlı olması için alıcının durumu ve armağanın sonucu değerlendirilmelidir. Seneca, yardımın toplumsal sınıfla sınırlandırılmasına karşı çıkar: İnsanın bulunduğu her yerde iyilik için bir alan vardır. Cömertlik yalnız zgr yurttaşa değil, zgr bir zihne yakışır. Bununla birlikte bilgelik yolundaki kişiyle bilgeliğe erişmiş kişi aynı değildir; ilki kendini biçimlendirmektedir, ikincisi zenginliğin insanı iyi yapmadığını bilerek onu yalnızca yararlı bir dışsal araç sayar.

XXV

Bilgenin içsel durumu sarayda da dilencilerin arasındaki yoksullukta da aynı kalabilir; yine de seçim hakkı varsa daha rahat koşulları tercih eder. Güzel eşyalara sahip olmak onu üstün, saman üstünde yatmak da aşağılık yapmaz. Sevinlerini dizginlemek, acılarını bastırmaktan daha kolay olduğu için elverişli koşulları seçmesi tutarsızlık değildir. Bazı erdemler zorlukla mücadelede, bazıları bolluk içinde ölçüyü korumada gelişir; her ikisi de emek ve bilinç ister.

XXVI

Bilge ile budalanın aynı zenginliği istemesi aralarındaki farkı ortadan kaldırmaz. Zenginlik bilgeye göre hizmetkar, budalaya göre efendidir. Bilge bolluğun ortasında yoksulluğu düşünür ve her an kayba hazırdır; budala ise sahip olduklarının sonsuza dek süreceğini sanır. Dışarıdan gelen eleştirilere göre yaşamını biimlendirmez. Başkalarının erdeme saldırmasını kendisine verilen bir zarar olarak değil, eleştirenlerin iyileşme umudunu zayıflatan bir sorun olarak görür.

XXVII

Sokrates üzerinden Seneca, erdemi kötölemenin insanın kendi vaktini boşa harcaması olduğunu söyler. Aristophanes'in alayları Sokrates'i küçültmemiş, onun dayanıklılığını görünür kılmıştır. Sağlam karakter, dalgaların vurduğu kaya gibi saldırıyla sınıılır ama yerinden oynamaz. Filozofların küçük kusurlarını arayanlar, kendi büyük yaralarını görmezden gelir. Platon'un para kazanmasını, Democritus'un parayı reddetmesini aynı biçimde suçlamak, eleştirinin ilkeye değil önyargıya dayandığını gösterir.

XXVIII

İnsanlar tiyatroda eğlenirken evlerindeki kötü haberi henüz duymamış kişiler gibi, kendi durumlarının ciddiyetini fark etmeden başkalarını yargılar. Seneca, yaklaşan fırtınayı yukarıdan gören biri gibi, tutkuların zihinleri savurup durduğunu belirtir.

Sonuç olarak Seneca'nın *Mutlu Yaşam Üzerine* eseri, gerçek mutluluğun dışsal koşullar, servet ya da gelip geçici hazlar yerine yalnızca erdemli bir akla dayandığını bizlere anlatır. Zenginliği, sağlığı ve konforu birer kölelik aracı olmaktan çıkarıp akıl süzgecinden geçirebilen bilge insan, içsel özgürlüğünü ve sükunetini hiçbir talih kazasına kurban etmez. Bu büyük eser, modern dünyanın karmaşasında kaybolan zihinlere erdemin sarsılmaz pusulasıyla yol göstermeye devam etmektedir.

Mutlu Yaşam Üzerine - Temel Çıkarımlar

1. Gerçek mutluluğun temeli yalnızca erdemli bir yaşamda saklıdır.

Dışsal etkenlerden tamamen bağımsız olan hakiki huzur, ancak ahlaki bütünlükle ve akılla donatılmış bir ruhla inşa edilir.

2. Servet ve maddi değerler nihai bir amaç olmaktan uzaktır.

Bu unsurlar bilge insan için ancak erdemli eylemleri gerçekleştirmede kullanılan faydalı birer araç niteliği taşır.

3. Haz tutkusu insanı yüceltmekten ziyade onu zihinsel bir esarete sürükleyen aldatıcı bir yanılgıdır.

Kontrol edilmeyen bedensel zevkler ruhsal dengeyi bozar ve kişiyi kalıcı huzurdan uzaklaştırır.

4. Hayat yolculuğunda doğru hedefi belirlemek başarıya ulaşmanın en temel şartıdır.

Kitlelerin körü körüne izlediği yanılsamalardan sıyrılmak ve akla dayalı bir rota izlemek gerekir.

5. İçsel huzur hiçbir zaman dışsal koşulların dalgalanmalarına veya şansa teslim edilemez.

Kalıcı bir dinginlik elde etmek isteyen birey, tüm güvencesini talihten çekip kendi öz direncine dayandırmalıdır.

6. Güçlü ve anlamlı ilişkiler ancak erdem temeli üzerine inşa edilir.

Birey karakterini adalet ve sorumluluk bilinciyle şekillendirirken kurduğu bu bağlar ruhsal zenginliğini pekiştirir.